

UOT 82-09

S.Ə.Altaylı
Bakı Avrasiya Universiteti
altayli_s@yahoo.com

TÜRK VƏ AZƏRBAYCAN FİLOLOGİYASINDA HƏSƏNOĞLU YARADICILIĞI

DOI: 10.30546/170899876.72.2.2024.009

Açar sözlər: *ədəbiyyat, Azərbaycan, türkcə, Həsənoğlu, məsnəvi*

Türk ədəbiyyatı mifik çağlardan etibarən şifahi şəkildə yaradıldığından Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi yazılarkən bu mövzu nəzərə alınmalıdır. Türklər islamı qəbul etdiklərində Quranı başa düşmək üçün ərəb dili öyrənib bu dildə dini risalələrdən başlayaraq elmi əsərlər yaratmış qonşuları farslar vasitəsilə islamın qayda-qanunlarını öyrəndiklərindən onların dil və ədəbiyyatını mənimsəmişdir. 13-cü yüzillikdə ərəb və fars dilinin türkcəni hakimiyyəti altına aldığı bir zamanda Anadolu da Əhməd Fəqih, Azərbaycanda İzzəddin Həsənoğlu türkcəyə yiyə durmuş və ölməz əsərlər yaratmışlar. Həsənoğlu ilə bağlı bir çox araşdırmalar aparılmış, ancaq bunlar yalnızca məlum olan üç qəzəli ilə bağlı olmuşdur. Həsənoğlunun “Kitabi Sirətün Nəbi” adlı möhtəşəm məsnəvisi tapılmış və nəşr etdirildiyindən onun ədəbi yönü ilə bağlı daha ətraflı işlər aparılacaqdır.

С.А.Алтайлы

ИЗЗЕДДИН ГАСАНОГЛУ В ТЮРКСКОЙ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ

Ключевые слова: *литература, Азербайджан, турецкий, Гасаноглу, масневи*

Поскольку турецкая литература с мифических времен создавалась устно, эту тему следует учитывать при написании истории азербайджанской литературы. Когда турки приняли ислам, чтобы понять Коран, они выучили арабский язык и, начиная с трактатов на этом языке, опубликовали научные труды, а поскольку они узнали правила Ислама через своих соседей-персов, они переняли их язык и литературу. В XIII веке, в то время, когда арабский и персидский языки доминировали над турецким языком Ахмед Факих в Анатолии и Иззеддин Хасаноглу в Азербайджане владели турецким языком и создавали бессмертные произведения. В связи с Гасаноглу было проведено множество исследований, но они касались только трех известных газелей. Поскольку было найдено и опубликовано великолепное масневи Хасаноглу “Сиретун Наби”, будут проведены более подробные исследования его литературного направления.

S.A.Altayli

IZZEDDIN HASANOGLU IN TURKISH AND AZERBAIJANI PHILOLOGY

Keywords: *literature, Azerbaijan, turkish, Hasanoglu, masnevi*

Since Turkish literature has been created orally since mythical times, this topic should be taken into account when writing the history of Azerbaijani literature. When the Turks accepted Islam, in order to understand the Koran, they learned Arabic and, starting from treatises in this language, published scientific works, and since they learned the rules of Islam from their Persian neighbors, they adopted their language and literature. In the 13th century, at a time when Arabic and Persian dominated the Turkish language, Ahmed Fakih in Anatolia and Izzeddin Hasanoglu in Azerbaijan mastered the Turkish language and created immortal works. Many studies have been conducted on Hasanoglu, but they only dealt with three famous ghazals. Since Hasanoglu's magnificent masnevi "Siretun Nabi" was found and published, more detailed studies will be made on his literary direction.

Azərbaycan və Anadolu coğrafiyaları türk millətinin doğma yurdu olub, tapılan arxeoloji tapıntılar buralarda yaşayan xalqların tarixi birliyini sübut edir (5, s.9).

Azərbaycan ədəbiyyatı qədim dövr şifahi Türk ədəbiyyatının özülü üstündə yüksəldiyindən çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi yazılarkən mifoloji çağlardan etibarən yaranan ümumtürk ədəbiyyatı nəzərə alınaraq yazılmalıdır.

İslam dininin X əsrdə qəbul edilməsindən sonra türkcəyə Quran vasitəsilə ərəb (28, s.72) və fars dili təsir etmiş, xüsusilə fars dili Anadolu və Azərbaycan ədəbiyyatını zaman ərzində sıxışdırmağa başlayaraq türkcəni yox olmağın astanasına çatdırmışdır. Həsənoğlu belə bir zamanda öz ana dilində görkəmli əsərlər yaratmış ulu şairdir.

İzzəddin Həsənoğlunun Azərbaycan şairi olduğunu ilk dəfə Fuad Köprülü dilə gətirmiş, türkcə şeirlərində "Həsənoğlu", farsca şeirlərində "Puri-Həsən" təxəllüsünü işlətdiyini qeyd etmişdir (26, s.23). Sonrakı dövərlərdə ayrı-ayrı araşdırmaçılar da həmin fikri bölüşmüşdür (30, s.237; 13, s.24).

İsmail Hikmət Ərtaylan və Nihad Sami Banarlı ilə birlikdə Yaqub Babayev onun XIII yüzilliyin sonu və XIV yüzilliyin əvvəllərində yaşadığını irəli sürmüşdür (9, s.13). Nurəddin Əbdürrəhman Kəsrəgi İsfərayini (1240-1317) "*Kaşifü'l Əsrar*" adlı əsərində Həsənoğlunun Şeyx Əhməd Zakirin özünə icazət verib onun nümayəndəsi kimi İsfərayinin Kəsrəg kəndinin şimalındakı xəlvətxanada irşadın təlqin edildiyini

yazmışdır. Kəsrəgi icazənamənin Bağdada getməmiş miladi 1276-cı ildə reallaşdığını qeyd etmişdir (31, s.129-130).

Həsənoğlunun həyat və yaradıcılığı ilə müxtəlif zamanlarda həm Azərbaycanda, həm də Türkiyədə araşdırıcılar tədqiqatlar aparmış, tərcümeyi-halı ilə məlum şeirlərilə bağlı mülahizələr irəli sürmüşlər.

XV yüzilin təzkirəçisi Dövlətsəh Səmərqəndi onun Xorasan bölgəsində İsfərayində dünyaya gəldiyini, arif, müvəhhid, salik və məczub biri olub Əli bin Səid Lələnin xəlifəsi şeyx Camaləddin Əhməd Zakirin müridi, tərcümeyi-halının da vəlilər sırasında yazılmasının vacib, şairlikdə də mükəmməl, türkcə və farsca gözəl şeirlər yazdığını, təxəllüsünün Həsənoğlu, “Divanı”nın da Azərbaycanda çox məşhur mütəəvvüf bir şair olduğunu yazmışdır (29, s.275; 12, s.34; 16, s.20). Fuad Köprülü “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” adlı əsərinin 178-ci səhifəsində Həsənoğlunun miladi 1300-1301 tarixlərindən öncə yaşadığını qeyd etmişdir (24, s.178; 12, s.15; 17, s.650-652).

Mirzə Abbaslı “Azərbaycan” jurnalının üçüncü nömrəsində “Şeyx İzzəddin Həsənoğlu” adlı məqaləsində İsfərayində farslarla türklərin yanaşı yaşadığını qeyd etmişdir (1, s.165-167), ancaq aparılan araşdırmada İsfərayində tarix boyu farsların yaşamadığı aydın olmuşdur.

Hüseyn Həşimli “*İzzəddin Həsənoğlunun ədəbi irsi*” adlı araşdırmasında “Şeyx Camaləddin Zakirin şeyxi Əli Lələnin Nəcməddin Kübranın müridi olub vəfat tarixləri arasında uzaqbaşı 19 illik bir fərq və Kübranın 1226, Şeyx Razəddinin də 1244 və ya 1245-ci ildə vəfat etdiyini, bundan hərəkətlə Həsənoğlunun vəfatının XIII əsrin səksəninci illərinə düşdüyünü güman etdiyini” (9, s.22) yazmışdır. Elmi mənbələrdə Kübranın 1221-ci ildə vəfat etdiyi qeyd edilmişdir.

İndiyə kimi Dövlətsəh Səmərqəndinin təqdim olunan məlumatlarından başqa Həsənoğlunun həyatı ilə bağlı olaraq əldə edilmiş hər hansı məlumat yox idi (13, s.25), ancaq aparılan araşdırmalarda Həsənoğlu və şeyxi Əhməd Zakirə bağlı məlumatlar əldə edilmişdir.

Həsənoğlu ilə bağlı bir rəvayətdə Şeyx Əli Lələnin xəlifəsi Sədəddin Hammavi Cüveyndən İsfərayinin Gurpan kəndinə gedərək Əli Lələnin digər xəlifəsi və Həsənoğlunun şeyxi Şeyx Əhməd Zakirə xəbər yollayıb yanına gedərək özündən icazənamə almasını istəmiş, Əhməd Zakir də xəbəri gətirənə: “– Get Sədəddin Hammaviyə de mən Allaha Şeyx Hammavinin izni və əmri ilə ibadət edib bir qul kimi Yaradanla arama şərik qəbul etmərəm”, - şəklində cavab vermişdir (18, s.174). Bu söhbəti eşidən İzzəddin Həsənoğlu səhvə yol verib şeyxindən icazə almamış Hammavinin yanına gedib sadələvhlik etmiş, Hammavi də onun Əhməd Zakirin baş müridi olduğunu bildiyindən ona o qədər yaxşı əlaqə göstərməmişdir. Həsənoğlu qayıdıb şeyxinin ibadət etdiyi və mədrəsə kimi istifadə etdiyi

mağaraya getdikdə onun dörd ritmli zikri icra etdiyini görmüş, Şeyxi ona fikir verməmiş, zikir qurtardıqdan sonra nalinını çıxarıb çox sevdiyi müridi Həsənoğluna ərək ilə: *“Sən mənim ən sevdiyim baş müridimdin, məndən icazə almamış mənə icazətnamə yazmaq istəyən, bunun üçün də bir adamını yollayıb məndən üstün olduğunu göstərmək istəyən şəxsən dərgahına niyə getdin!”* mənasında çiyininə bir neçə dəfə yüngülcə vurub *“Madəm belə etdin onda get Hammavinin müridi ol”* deyərcəsinə Kübrəvi təriqətinin qayda-qanununa uyub mədrəsəsindən çıxarıb yerinə digər müridi Nurəddin Əbdürrəhman Kəsragini baş mürid kimi təyin etmişdir. Həsənoğlu da Gurpan kəndini tərk edib Azadvarda Hammavinin dərgahının olduğu yerə gedib onun müridi olmuş, qısa bir müddət sonra da vəfat etmişdir (31, s.130-131).

Həsənoğlunun Azadvara getdikdən qısa bir müddət sonra vəfatı Elxanlı sultanı Qazanın müsəlman olması olayları nəzərə alınarsa, Həsənoğlunun XIII yüzilliyin sonlarına sarı 1295-98-ci illər arasında vəfat etdiyi güman edilə bilər. Mirzə Abbaslı onun miladi 1260/61-ci ildə vəfat etdiyini yazmışdır (1, s.171). Bu tarixlər qəti deyildir.

Bölgədə yaşayan yaşlıların verdiyi məlumatlara görə, Həsənoğlunun məzarı Şah Cahan dağına söykənmiş bir təpənin üstündədir. Məzar zamanla ilkin görkəmini itirib çölün düzündə uçmuş və bir çuxura dönmüşdü, ancaq bölgədə yaşayanlarla əlaqə yaradılaraq müəyyən işlər görülərək qəbri bərpa etdirilmiş, ancaq aradan bir müddət sonra fars şovinistləri qəbri dağıtmışdır.

Bölgədə yaşayanların məlumatına görə, məzarın ətrafında 7 metr diametrində dairəvi divar və güneyə açılan qapısı varmış. Tanrıdan bir diləyi olan, evlənə bilməyən qızlar, oğlanlar, heyvanı və ya özü xəstələnənlər nəzir deyib, yağ, soğan, sarımsaq, buğda, ədviyyə, qaxac ət və digər şeylərlə bişirdikləri “dənigi” adlı yeməyi cümə axşamı aparıb Həsənoğlunun qəbri başında kişili-qadın-qızlı çalınan qavalın müşayiətində dairəvi şəkildə səli zikirlə ilahilər söyləyib rəqs etdikdən sonra paylayırmış. Bu mərasimlər tarix boyu həyata keçirilmiş, bölgədə yaşayan ahılların məlumatına görə bu ayin və mərasimlər hal-hazırda da davam etdirilməkdədir. İsfərayinli ziyalı yazıçı Məhəmməd Tohidi bölgədə yaşayan xalqın onu “Pür-Müştər (Pir-Mürşid)”, “Şeyx Həsənoğlu” deyə yad etdiyini bildirmişdir.

Qulamrza Fəsəngeri “Məşahiri Rical İsfərayin” adlı əsərində İsfərayinin yetişdirdiyi şəxsiyyətlərlə yanaşı, Həsənoğlu və şeyxi Əhməd Zakirə bağlı məlumatlar vermişdir. Əhməd Zakirin ləqəbi *Bədrüd-ucə* imiş. Şeyx Əhməd Zakir təsəvvüf yolunu şeyx Əli Lələdən öyrənib şeyx Nəcməddin Kübranın və şeyx Məcdüddin Bağdadinin (ö. 1219?) irşad dairəsinə girmişdir (30, s. IX; 32, s.300).

Şeyx Əhməd Zakirin müridi olub hicri VII-VIII yüzilliyin tanınmış ariflərindən, Bağdadda Nuriyə-İsfəranıyyə silsiləsinin qurucusu olan

Nurəddin Əbdürrəhman Kəsrəgi İsfərayini “Kaşiful-Əsrar” adlı əsərində Həsənoğlu ilə bağlı bunları qeyd etmişdir:

“İlk dəfə zöhdə yönələn bu fəqir müqərrib məqamların şərəbindən, müridlərin məşaribinin zövqündən və müştəqlərin coşğusundan xəbərsizdi. O zamanlar şeyx Əhməd Zakir Gurpaninin xidmətində bir qrup dərviş vardı ki, şeyx onlarla xəlvətə çəkilirdi; amma şeyx Əhməd Gurpani pəpəmə və ümmi olduğu üçün başlanğıcda mən ona bağlana bilmir, onun zahirinə baxıb bətnində olan ülvî sevgini görkəmində axtarırdım. Amma Allah mənə kəramət bəxş etdiyindən Həsənoğlu adlı dərvişlə tanış oldum. O əziz insan şeyx və təriqəti haqqında mənə məlumat verdi; onun zikir və xəlvətiylə əlaqəli şeyləri danışdı. Beləliklə, mənim şeyxə könüldən bağlanmağıma vasitə oldu” (33, s.19-21).

İndiyə kimi Həsənoğlunun üç Türkcə şeiri bilinirdi (3, s.80; 9, s.12). Türkcə şeirlərindən biri “*Apardı könlümü*” sözləri ilə başlayan qəzəldir. Qıpçaq şairi Seyfi Sarayı Sədi Şirazinin “Gülüstan” adlı əsərini tərcümə etdiyi zaman bu şeiri tərcümənin axırında qeyd etmişdir. Bir digər şeir “Məcmuətün-Nəzair”də “*qılan kim*” rədifli, digəri də Barbara Flemminq (Flemming) tərəfindən Misirdə çap olunmuş məcmuədə təsadüf edilən “*Nəcəsəñ gəl ey yüzi ağum bənüm*” misrasıyla başlayan şeyirdir (22, s.252).

Həsənoğlunun şeirinin Seyfi Sarayı tərəfindən tərcümənin sonuna əlavə edilməsi Məmluk bölgəsinin Harəzm-Qızıl Orda-Azərbaycan-Anadolu bölgələrində hakim olan ədəbi dillərin inkişaf yeri və İzzəddin Həsənoğlunun bu bölgədə də yaxşı tanındığını sübut edir (25, s.309; 19, s.23).

Fuad Köprülü Həsənoğlu barədə 1921-ci ildə “Dərgah” jurnalının 1-ci nömrəsində “*Ən Əski Türk-Azəri Şairi Həsənoğlu*” və 1925-ci ildə “Darülfünun əbədiyyat fakültəsi məcmuəsinin IV/I-ci” nömrəsində “*Azəri Ədəbiyyatına Aid Notlar: Həsənoğlu və Həbib*” adlı məqalələri ilə məlumat vermişdir (19, s.11-12; 14, s.50).

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında Həsənoğlu ilə bağlı araşdırmalar aparılmış, ancaq yaradıcılığının hərtərəfli araşdırıldığı məsələsində pərakəndəliyin hakim olması, əsərlərin təhlilində sufizm ilə təsəvvüfün bolşevik ideologiyasının təzyiqindən asılı olaraq yaxşı öyrənilməməsi səbəbilə bir-birini tutmayan yozumlar onun ədəbi irsinin öyrənilməsində çətinliklər törətmişdir (9, s.6). Nümunə kimi 1960-cı ildə çap olunan “*Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi*” adlı əsərin birinci cildində mənbə göstərilmədən İzzəddin Həsənoğlunun feodal zadəgan sinfə mənsub bir şair kimi qeyd edilmişdir (2, s. 223).

Həsənoğlunun türkcə şeirləri barədə A.A.Aydın, F.Köprülü, B.Flemming, M.Canpolat araşdırmalar aparıb həmin şeirlərlə bağlı öz fikirlərini şərh etmişdir (4, s.8). Salman Mümtazın “*Molla Qasım və Yunus*

Əmrə” adlı məqaləsiylə birlikdə digər əsərlərində Molla Qasım Şirvanini tarixi şəxsiyyət kimi qeyd edərək İzzəddin Həsənoğlu və Yunus Əmrəni onların çağdaşı kimi vurğulamışdır. Əhmədi Dai də Həsənoğlunun “*Apardı könlümü*” qəzəlinə,

“*Əya xurşid-i məh-peykər cəmalün müştəri-manzar*”, - misrası ilə başlayan qəzəlini nəzirə kimi yazmışdır (20, s.255; 21, s.183-186).

Ənbəroğlu isə,

“*Apardı əqlimi məndən bu gün bir sərvə-simin-bər*” (14, s.365; 19, s.263), - beyti; Möhnəti Bakuvi də,

“*Alıp dinü-dilim əldən ki mənim bir büti-azər*” (19, s.263), - misraları ilə başlayan qəzəli nəzirə kimi yazmışdır. Nəbi və Saleh adlı şairlər də XVIII yüzillikdə yaşayıb Həsənoğlunun həmin qəzəlinə nəzirələr yazmışlar (7, s.71). XVI yüzil təzkiyəçisi Aşıq Çələbi əsərində Məqami və Səlmən Bursəvidən bəhs edərkən Həsənoğlu türklərinin Anadoluda söyləndiyini (28, s.826, 1001), heca vəznüylə yazılan bu mahnılarda Əhməd Yəsəvinin böyük təsirinin aydın görüldüyünü qeyd etsə də, həmin türklər əldə edilə bilmədiyindən bu fakta təmkinlə yanaşılmışdır (24, s.178-179; 10, s.39; 21, s.180).

Həsənoğlunun şeirlərini Şəbüstəri, Əvhədi, Qazı Bürhanəddin, Nəsimi ilə birlikdə fəlsəfi poeziya kimi göstərənlər də olmuşdur (11, s.164). Salman Mümtaz isə Həsənoğlu, Q.Bürhanəddin, Nəsimi, Füzuli və Xətəini milli poeziya səmasının beşguşəli ulduzu kimi qeyd etmişdir. Məmluk türklərinin sonuncu hökmdarı sultan Kansu Qavri (1440-1516) öz divanında Həsənoğlunun “*Necəsən gəl ey yüzi ağum bənüm*” mətlə qəzəlinə “*İy yüzi gül gülşən ü bağum bənüm*” mətlə beyitli qəzəlini yazmışdır (35, s.105-106). Həsənoğlunun “*Nəcəsən gəl ey yüzü ağum bənüm*”, - misrası ilə başlayan şeiri Barbara Flemminq (Flemming) tərəfindən “*Həsənoğlunun bir qəzəli*” adıyla “*I Türk Dili elmi qurultayı*”nda məruzə edilərək 1975-ci ildə bu qurum tərəfindən çap edilmişdir (23, s.331-341).

Azərbaycanda Həsənoğlu haqqında aparılan araşdırmalarda, F.Köprülü, B.Flemminq və M.Canpoladın araşdırmaları nəticəsində tapılan şeirlərə münasibətlər bildirilmiş, onlar dil və ədəbiyyat yönündən araşdırılmışdır. Ə.Abid, A.Dadaşzadə, Q.Cahani həmmüəllif olduğu əsərində, Ə.Səfərli, X.Yusifli həmmüəllif olduğu əsərində, V.Aslanov, S.Mehdiyeva, S.Əlizadə, A.Əlizadə tərəfindən birgə hazırlanan əsərində, M.Abbaslı, A.A.Aydın, T.Hacıyev, Y.Babayev, B.Xəlilov, C.Qəhrəmanov, H.Həşimli, M.Allahmanlı, N.Şəmsizadə, N.Xudiyev, S.Şıxıyeva, S.Xavəri kimi alimlər Həsənoğlunun sadəcə bu üç şeirini araşdırmışlar.

Tehran İlahiyyat fakültəsində “Müntəxabatül Əşər” adlı yazma nüsxədə Həsənoğlunun bir çox elmdən istifadə etməkdən həzz aldığı, fəzilətdə, bilikdə böyük ad qazandığı, ərəb və fars dillərini mükəmməl

bildiyindən bu dillərdə şeirlər yazdığı, şöhrətinin ölkələrdən ölkələrə yayılıb əqli və nəqli elm sahiblərinin ondan istifadə etdiyi qeyd edilmişdir (31, s.130; 34, 243/b).

Nəticə

Həsənoğlu təkcə Azərbaycan ədəbiyyatının deyil, ümumtürk ədəbiyyatının görkəmli şəxsiyyətidir. Türkcənin olum-ölüm astanasına çatdığı XIII yüzillikdə Türkcəçilik cərəyanının öncüllərindən biri olmuş və dilimizə böyük qayğı göstərərək onu şeirləri ilə zirvəyə yüksəltmişdir. 13 May 1277-ci il tarixində Qaramanoğlu Məhməd Bəyin vəzir seçildiyi divan yığıncağında “*Türkcədən özgə dildə danışmağı yasaqlayan*” fərmanın yayılması türkcənin düşdüyü vəziyyətlə birlikdə Həsənoğlunun dilimizə göstərdiyi qayğının səviyyəsini sübut edir. Onun irsi artıq yazdığı və üstündə on dörd ildən artıq işləyərək hazırlayıb çap etdirdiyimiz “*Kitab-i Sirətü'n Nəbi*” adlı məsnəvisi araşdırmaçılar tərəfindən daha ətraflı araşdırılacaq, onun sənətinin nəhəngliyi daha yaxşı başa düşüləcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbaslı M. Şeyx İzzəddin Həsən oğlu / M.Abbaslı //Azərbaycan, Bakı, 1981, №3, s.163-178
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 3 cildə, I c., Bakı: Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1960, 905 s.
3. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 3 cildə, III c. / red. T.Kərimli. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu. Bakı: Elm, 2009, 736 s.
4. Altaylı S. və b. Həsənoğlunun "Sirət-in Nəbi" adlı məsnəvisində lirik haşiyələr, yaxud Həsənoğlunun iki yeni qəzəli / “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz., Bakı, 2019, 26 iyun, №26 (2265), s.8
5. Arazoğlu – Müxtəsər Azərbaycan Tarixi / Arazoğlu. Bakı: Bütöv Azərbaycan Kitabxanası Tarix Seriyası, 2000, 162 s.
6. Babayev Y. XIII-XIV əsrlər ana dilli lirik şeirimizin inkişaf yolu: Monoqrafiya. Bakı: Elm və Təhsil, 2009, 355 s.
7. Dadaşzadə A. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının məruzələri / A.Dadaşzadə, Q.Cahani. Bakı: SSR EA, №11, c. XXIII, 1967, s. 2
8. Əhmədov B. Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı tarixi / B.Əhmədov, Ə.Şamil. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 240 s.
9. Həşimli H. İzzəddin Həsənoğlunun ədəbi irsi / H.Həşimli. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 135 s.
10. Həşimli H. Azərbaycan dilində lirik poeziyanın inkişaf yolu (XIII əsr-XIV əsrin əvvəlləri): Dərs vəsaiti / H.Həşimli. Bakı: Elm və Təhsil, 2017, 128 s.
11. Xavəri S. Milli mədəniyyət sistemində poetik təsəvvüf kodu / S.Xavəri. Bakı: Elm, 2016,180 s.

12. *Köprülü M.F.* Azəri ədəbiyyatına aid tədqiqlər / M.F.Köprülü. Bakı: Sabah, 1996, 56 s.
13. *Qəhrəmanov C.* Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr: 3 cildə, II c. / C.Qəhrəmanov. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 408 s.
14. *Mümtaz S.* Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları / S. Mümtaz. Bakı: Milli Kitabxana, 2006, 440 s.
15. *Vurğun S.* Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 3 cildə, I c. / S.Vurğun, M.İbrahimov, M.Dadaşzadə, M.Arif. Bakı: Elmlər Akademiyası, 1960, 905 s.
16. *Akpınar Y.* Azeri Edebiyatı Araştırmaları / Y.Akpınar. İstanbul: Dergah Yayınları, 1994, 514 s.
17. *Altaylı S.* İzzeddin Hasanoğlu'nun "Siretin Nebi" Adlı Mesnevisi, Uluslararası İlk Dönem Türkçe İslami Eserler Sempozyumu // Ankara: Yeni Türkiye yayınları ilk dönem Türkçe islâmî eserler özel sayısı -II, Mart-Nisan Yıl 25, Sayı 106, 2019, 650-654 s.
18. *Altaylı S.* Ahmet Yesevi'den İzzeddin Hasanoğlu ve Hacı Bektaş Veli'ye // Toshkent: Türk xalqlarının ədəbiyyatı: Ədəbi əlaqə, ədəbi təsir və tərcümə, 2022, 169-180 s.
19. *Bayram Ö.* "Klasik Azerbaycan Edebiyatında Meşhur Gazel Şairleri" // Konya: Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2009. №21, s.261-268
20. *Dai A.* Divan / A.Dai. haz. Dr. Mehmet Özmen. Ankara: TDK Yayınları, 2017, 1038 s.
21. *Ercan Ö.* Azeri Şair Hasanoğlu'nun Bir Gazeline Ahmedî ve Ahmed-i Da'î Tarafından Yazılmış Nazireler // Ankara: Turkish Studies, vol. 12/34, 2017, s.177-192
22. *Ersoy E.* XIV-XVI. Yüzyıllar Arasında Yazılmış Bazı Şiirleri İhtiva eden Bir Mecmua ve İbn-i Ömer'in Şiirleri // Ankara: Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, vol. 8/1 Winter, 2013, s.249-266
23. *Flemming B.* "Hasanoğlu'nun Bir Gazeli" // I. Türk Dili bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler, Ankara: TDK Yayınları, 1975, s.331-341
24. *Köprülü M.F.* Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar / M.F. Köprülü. Ankara: TTK Basımevi, Üçüncü Basım, 1976, 470 s.
25. *Köprülü M.F.* Türk Edebiyatı Tarihi / M.F.Köprülü. İstanbul: Ötüken Neşriyatı, 1981, 437 s.
26. *Mezid Ö.B.* Mecmuat-ün Nezair / Ö.B.Mezid, haz. Mustafa Canpolat. Ankara: A.Ü. Basımevi, 1982, 376 s.
27. *Özkan M.* "Seyf-i Sarayı" maddesi: 44 cildə, c. 37 / M.Özkan. Ankara: TDV Yayınları, TDV İslam Ansiklopedisi, 2009, s.28-29
28. *Pırlanta İ.* Kuran-ı Kerimin Eski Türkçe ve Osmanlıca Tercüme Sürecine Bir Bakış // Diyanet İlmî Dergi, Ankara, 2014, 50/2, s.69-78
29. *Semerikandi Devletşah Tezkiresi:* 4 cildə, II c. / D. Semerikandi, çev. Necati Lugal. İstanbul: Tercüman 1001, Temel Eser, 1977, 350 s.

30. *Dərviş M.H.* “Vilayətnamə”. Əl yazma. Astan-i Qüds-i Radavi Mərkəzi Kitabxanası, №9341, 226 s.
31. *Fesengeri Q.* İsfərayinin tanınmış şəxsiyyətləri (Məşahiri Rical Əsfərayin) / Q.Fesengeri. Məşhəd: İslami araşdırmalar cəmiyyəti, 2000, 336 s.
32. *İbn Kərbəlayi T.H.* Rovzatu-l Cinan və Cənnatu-l Cinan / İ.B.Təbrizli Hüseyn. ed: Sultanqarayi Cəfər. Tehran: Kitab tərcümə və nəşriyyat müəssisəsi, 1965, 784 s.
33. *Kəsrəgi N.Ə.* Kaşifül-Əsrar / N.Ə.Kəsrəgi. Tehran: Herman Lendelt Lanada Mc Kill Universitetinin İslam Araşdırmalar müəssisəsi nəşriyyatı, 1978, 401 s.
34. Müntəxabatü'l Əş'ar, İlahiyyat Fakültəsi Kitabxanası. Tehran: №243/b
35. Yavuz K. Gülheşri'nin Mantıku't-Tayrı (Gülşen-Name) / K.Yavuz, Ankara, 2002, 278 s. / www.kulturturizm.gov.tr.

Redaksiyaya daxil olub 22.05.2024